

The article deals with Kamyanyets-Podilskyi period of life and activity of the three prominent historians in Ukrainian journalism – A.P. Zhyvotko (from October 1918 to November 15, 1919), S.O. Siropolko (from June 1919 to May 1920) and I.I. Krevetskyi (summer 1919 – April 1920). It is given a brief description of their research in Ukrainian press, implemented in a future post-forced exile.

Key words: A. Zhyvotko, S. Siropolko, I. Krevetskyi, Ukrainian media, research.

Отримано: 24.02.2015 р.

УДК 37.013(477)

Т. Й. Франчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ПОТЕНЦІАЛ ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ АВТОНОМІЗАЦІЇ ВИШІВ

У статті досліджуються основні цінності та напрямки вивчення досвіду заснування навчального закладу з позиції вирішення сучасних проблем його розвитку на принципах автономності.

Ключові слова: реформи, освітня парадигма автономність освітнього закладу, цілісний освітній простір, само творення, саморозвиток.

Реформації в освітній сфері такого рівня як прийняття нового закону «Про вищу освіту», що передбачає запровадження стандартів, пов'язаних з принципово іншою освітньою парадигмою (формулою реалізації діяльності, взаємовідносин її суб'єктів), є надзвичайно складними і найбільші ризики стосуються його імплементації: визначення базових механізмів реалізації, логіки перехідного періоду, мобілізації широкого загалу освітян, забезпечення інформаційно-методичного супроводу реформаторських процесів та конкретних практичних дій.

Закономірно, що найбільш цінні уроки можна отримати не стільки з фундаментальних теоретичних досліджень та сформованих на їх основі постулатів, вивчення успішної практики подібних реформ в інших країнах, скільки з глибокого та комплексного аналізу власного досвіду намагань творити та реформувати вітчизняну освіту, конкретний навчальний заклад, надто, коли йдеться про досвід, пов'язаний з творенням університету не за типовими, визначени у державі стандартами, а як унікального навчального закладу, у якому сконцентровані головні смисли стратегії державотворення періоду національного відродження. Історія створення Кам'янець-Подільського Державного Українського університету містить потужний потенціал розвитку: практично були закладені фундаментальні підвалини, актуальність яких невідкладна часу, оскільки вони відображають глибинні смисли вищої університетської освіти.

«...ідея Кам'янець-Подільського університету, сформульована і розвинута взимку – навесні 1918 р., відображала прагнення, з одного боку, патріотичних інтелігентських сил Поділля, з іншого, науковців Київського українського народного університету заснувати в регіоні національну вищу школу як осередок формування кадрів інтелігенції для культурного зростання регіону, України загалом. Вирішальною політичною умовою реалізації романтичного наміру подільської інтелігенції став курс державної влади УНР на формування національної університетської системи освіти» [1].

Той факт, що Кам'янець-Подільський Університет цілеспрямовано та успішно формувався як автономна інституція, свідчить про необхідність системних і глибоких досліджень базових механізмів та теоретико-практичних умов його творення, оскільки лише в такий спосіб можна визначити потенціал та технології імплементації цінного досвіду в контекст сучасної освітньої ситуації.

Автономно функціонуючий освітній заклад – це передовсім чітко визначений та визнаний усіма суб'єктами освітньої діяльності блок цінностей, що має статус системо твірної основи і виступає як орієнтиром у розбудові системи, так і головним критерієм ефективності її функціонування.

Аналізуючи концепцію та процес створення Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, вражають масштаби роботи, пов'язаної з визначенням його статусу, цінностей, навіть свого роду місії, що стосуються його ролі як суб'єкта реального державотворення, формування культурно-просвітницького центру в регіоні, місті. Тому цілі, закладені в систему розбудови освіти вищого рівня, стосуються не лише формування фахівця, а інтегрально – інтелектуальної еліти, інтелігенції, що неодмінно вплине на розвиток міста, підвищення цього соціально-культурного рівня. Так, проєктуючи відкриття українського університету в Кам'янець-Подільську, його ініціатори вважали, що через якийсь час місто зможе отримати «кілька десятків люда з найвищою інтелектуальністю, кілька сот молоді інтелігентної, енергійної, що підвищило б його цивілізований рівень» [4, с.336].

Отож, результат функціонування освітньої системи – це реальна якість підготовки фахівця, що, в тому числі, визначається за параметрами інтелігентної, активної, самодостатньої особистості, здатної не лише виконувати свої функціональні обов'язки, а і творити навколо себе високодуховний, продуктивний соціальний простір. Закономірно, що центром освітньої системи вишу, головним суб'єктом творення цілісного освітнього простору навчального закладу є його керівник. Характеризуючи потенціал Івана Огієнка як фундатора Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету, І. Стус 1982 році написав: «Його праця містить у собі такі тривкі і вічні вартості, що з них повними пригорщами будуть черпати грядучі наші покоління. І виховуючись на жертвенному його прикладі, наші нащадки будуть далі промощувати українській правді шлях у світ аж до кінцевої її перемоги» [3, с.120].

Активна громадянська позиція ректора університету реалізується через його багатогранну духовно та науково просвітницьку, організаційну роботу, яка виходила далеко за межі університету, формуючи своєрідний соціокультурний простір регіону, у якому університет реалізував системо твірну функцію. «З осені 1918 р. ректор став однією з найбільш помітних постатей громадсько-політичного життя Кам'яня-Подільського. Він брав на себе роботу, пов'язану з пробудженням у місцевих українців національної свідомості, допомагав людям, які потрапили у скрутне становище. Як авторитетного українського діяча, його обрали членом Головної управи Українського Червоного Хреста. В Кам'янецьку добу Директорії УНР (червень-листопад 1919 р.) І. Огієнко домігся того, що очолюваний ним заклад яскраво зарекомендував себе як вогнище національної культури, важливий осередок освітньо-культурного життя краю і опора українського державотворення. Сам ректор, крім участі в роботі різних курсів, що функціонували при університеті, виступав з окремими лекціями, які збирали повну аудиторію.» [2].

Зазначені позиції повною мірою співвідносяться з сучасними реформами вищої школи в частині забезпечення якості освітньої діяльності, підготовки конкурентоздатного фахівця, готового до продуктивної професійної діяльності в умовах, що постійно змінюються. При тому особливої актуальності набуває

проблема формування фахівця як особистості з активною громадянською позицією, з високим рівнем національної самосвідомості, здатного транслювати високі національні, соціально-культурні цінності, активного, творчого, готового до професійного саморозвитку впродовж життя. Саме тому особистісно орієнтовані освітні технології є пріоритетними в системі організації професійної освіти.

Як показує теорія і практика формування освітніх систем, самодостатній, само розвивальний, успішно функціонуючий навчальний заклад будь-якого рівня можна сформувати автономно, інколи навіть безвідносно до зовнішніх умов та безпосередніх організаційно-управлінських впливів. Про це свідчить феномен створення навчальних закладів у різні історичні періоди та у різних країнах радше не завдяки, а всупереч соціально-гуманітарній, освітній політиці держави. Те саме стосується і окремо взятих викладачів, професійна діяльність яких відзначалася високим рівнем автономності, оскільки їх професійна позиція та технологія організації педагогічного процесу за своєю суттю була інноваційною, особистісно орієнтованою і кардинально відрізнялася від загальноприйнятої, традиційної.

У цьому контексті сучасні зовнішні чинники формування навчального закладу інноваційного типу, відповідних освітніх технологій, без сумніву, є сприятливими, оскільки вони ініційовані державними законодавчими актами в області освіти. Крім того, масо мережу навчальних закладів інноваційного типу, сформованих в сучасних реаліях освітньої ситуації завдяки ініціативі та творчості окремих педагогів, управлінців (або групи небайдужих), які змогли створити компетентісно орієнтовану продуктивну модель навчального закладу, розробити програму її практичної реалізації, об'єднати навколо ідеї та програми педагогічний колектив однодумців, створити на основі їх взаємодії цілісний освітній простір за заданими параметрами. Як результат – навчальний заклад, що функціонує на принципах автономності.

Водночас, як показує досвід реформування освітньої галузі останніх десятиліть, важко розраховувати, що такі ініціативи можуть стати масовими, це завжди було і, очевидно, буде прерогативою особливо обдарованих та ініціативних. А це означає, що масовий поступ на цьому шляху можуть забезпечити лише зовнішні умови, які будуть не лише сприятливими, а і спонукальними стосовно зазначених процесів, інтегрально – здатними сформувати ситуацію реальної конкуренції за критеріями якості сучасних компетентісно орієнтованих освітніх послуг.

Порівнюючи досвід переходу на інноваційні освітні технології минулих двох десятиліть з сучасним етапом реформ, вважаємо, що практично ситуація не змінилася, оскільки і донині актуальними і найбільш гострими є наступні проблеми, що спричиняють гальмівний вплив на процес модернізації вищої професійної освіти, в тому числі в частині перспектив переходу вишів на принципи автономності:

- відсутність комплексного обґрунтування системи змін у сфері освітньої діяльності, що ускладнює розуміння адміністративно-методичними службами вишів, викладачами (як головними суб'єктами практичних реформацій) логіки, сутності змін, їх соціально-економічної детермінованості.
- низький рівень готовності вишу до прийняття радикальних змін, пов'язаних з автономізацією функціонування навчальних закладів, та вироблення конструктивної поведінки (системи дій) у їх контексті. (Головними умовами автономності є наявність власної концепції функціонування та розвитку закладу та достатній рівень сформованості цілісного освітнього простору як продукту взаємодії її суб'єктів.)
- відсутність загальнодержавної (рамкової) концепції та моделі поетапності переходу від однієї освітньої парадигми до іншої з максимальним збе-

реженням уже напрацьованого продуктивного активу освітньої діяльності випу, а також викладача, що формувався на основі «Я-концепції».

- відсутність чітких уніфікованих діагностичних програм та методик, в основі яких не залишкові знання з різних дисциплін (традиційний варіант), а інтегральні параметри та показники якості освітніх послуг навчального закладу, визначення рівня професіоналізму викладача, на які може орієнтуватися вищ, розробляючи власну програму діагностики та реформування уже сформованої освітньої системи.

Автономія ВНЗ в принциповому плані міняє пріоритети освітньої системи, переводячи її з зовнішнього регулювання на внутрішнє (саморегулювання, самоуправління). Різниця очевидна: якщо потрібно доводити якість освітніх послуг зовнішньому «контролеру» (наприклад, міністерству освіти і науки, атестаційній комісії), то, зрозуміло, включаються механізми імітації успішної діяльності, показні афішування успіхів, приховування недоліків, замовчування проблем. В такий спосіб система орієнтується на зовнішні показники «якості», а системи перевірок такого рівня орієнтовані радше на фіксацію рівня освітньої діяльності (за тільки їм зрозумілими критеріями), і ніяким чином – на її поліпшення. Закономірно, що і будь-які «провали» інноваційних схем та технологій модернізації системи освіти неодмінно знаходять свого «винуватця» на найвищих сходинках ієрархії освітньої системи, наприклад, міністерства освіти, яке, наприклад, запроваджує стандарти кредитно-модульної (трансферної) системи професійної освіти, що у наших умовах «не працює».

Загальна схема залежностей суб'єктів освітньої системи є традиційною і в принциповому плані незмінною, однак в кожній конкретній ситуації реформ міняються їх цільова спрямованість, характер та зміст взаємодії. «Кожний університет є автономною вищою школою, яка стоїть під особливою опікою правительства Української Народної Республіки, називається державним і належить до компетенції Міністра Народ[ної] Освіти на Україні» [5].

Автономізація вузу – це також перерозподіл сфер відповідальності, а значить і характеру взаємодії між усіма гілками та рівнями освітньої системи (починаючи від МОН освіти України, закінчуючи викладачем як головним суб'єктом організації освітньої діяльності, а відтак і реальним масовим агентом змін в освітній сфері).

Отож, йдеться не лише пріоритети, а і характер взаємозалежності, взаємовідносин усіх суб'єктів освітньої системи. Запроваджуючи ринкові основи функціонування та регулювання освітніми системами (як на макро, так і на мікрорівнях), ВНЗ стає зацікавленим у розвитку системи, яка би продукувала внутрішні механізми формування команди висококваліфікованих фахівців, від яких найбільшою мірою залежить рівень професійної освіти за європейськими показниками якості, а значить і конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Закономірно, що оптимальним буде створення концепції та системи освітньої діяльності, у якій всі суб'єкти будуть долучені до формування логіки змін через адекватні способи взаємодії, колективно формуючи інноваційно орієнтований продуктивний освітній простір.

Йдеться про конструктивну взаємодію освітніх просторів, починаючи з макrorівня – державний освітній простір, що трансформується в регіональний простір, простір навчального закладу – аж до освітнього простору окремого викладача, який у контексті перерахованих просторів формує власну особистісно орієнтовану автономію освітньої діяльності на основі власного активу професійної діяльності та потенціалу професійного розвитку. Простір у про-

сторі, система в системі – формула ефективної взаємозалежності, сприятливої для реалізації принципів автономізації, особистісної орієнтованості в освіті.

Отже, ситуація, коли в державі запроваджується досить високий рівень автономії вищих навчальних закладів, а для цього не створені ні зовнішні передумови (критерії та технології діагностики якості освітніх послуг в умовах переходу на систему компетентнісної освіти, не активовані механізми методично-управлінської підтримки цього процесу), ні внутрішні (готовність вищів перейти на самоуправління освітньою діяльністю, орієнтуючись на критерії якості та методики діагностики, яких вони ще не знають), означає завідомо піти неефективним шляхом освітніх реформ. Як результат – можна прогнозувати ще одну хвилю розчарувань, наслідки яких неважко передбачити та оцінити. Практично можемо мати ситуацію, що у загальних рисах повторюватиме попередній етап реформ (технології впровадження кредитно-модульної системи).

Процес автономізації освітніх систем досить складний, насамперед, тому, що маємо в принципі переосмислити практику роботи «за зразком», що вже укорінилася і донині актуалізується в процесі утворювання нововведень різного рівня у сфері освіти. Логіка проста: можна відтворювати, але не можна творити «за зразком», а тому запроваджені освітні стандарти повинні позиціонуватися як рамки і давати простір для самотворення, виходячи з власних пріоритетів, потенціалу розвитку у їх контексті.

Особливості управлінської системи такого рівня полягають в тому, що це мають бути не прямі впливи, які у імперативному чи рекомендаційному стилі пропонують зміни та нововведення стосовно змісту, процесу організації освітньої діяльності навчального закладу, а опосередковані, які неодмінно спонукають до їх якісної імплементації, не порушуючи, а оптимізуючи уже створений контекст цілісного освітнього простору навчального закладу.

Можна спроектувати комплекс позицій, дотримання яких може мати спонукальний вплив щодо реального підвищення продуктивності освітньої системи, зацікавленості в отриманні реальної якості «продукту» її функціонування (у нашому випадку – висококваліфікованого спеціаліста) на виході.

1. Реалізація принципу автономізації функціонування будь-якого освітнього закладу буде ефективною за умови, якщо він буде формуватися як самодостатня, само розвивальна система, в основі якої – цілісний освітній простір як результат продуктивної взаємодії всіх суб'єктів (адміністрації, викладачів, студентів) освітньої системи, орієнтований на реалізацію спільно визначеного блоку освітніх цілей та концептуального підходу до їх реалізації.
2. Радикальне реформування освітньої системи, формування цілісного освітнього простору як його основи, можливе лише за умови широкої та системної просвітницької діяльності, насамперед, викладачів, забезпечення розуміння сутності та логіки реформаційних змін, що є об'єктивною передумовою формування їх активної (суб'єктної) позиції по відношенню до інновацій та готовності у їх контексті до змін власної професійної позиції, технології організації педагогічного процесу, професійної діяльності в цілому (викладача нереально «примусити» працювати за стандартами компетентнісної освіти, він може виробити цю здатність виключно на особистісно орієнтованій основі).
3. Забезпечення орієнтації освітньої системи на кінцевий продукт її функціонування – підготовку висококваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, головні професійно-особистісні характеристики якого інтегровані у самостійно розробленій моделі «Випускник».

Зазначені позиції та автономність ВНЗ формують ситуацію, за якої вищ «вимушений» стати головним суб'єктом оптимізації власної освітньої системи.

Наприклад, той факт, що МОН України відмінило положення про впровадження кредитно-модульної системи професійної освіти, зрозуміло, свідчить не про визнання її недієздатності, а про необхідність принципово іншого підходу до реалізації її стандартів та технології імплементації в систему освітньої діяльності кожного конкретного вишу. Автономність вишу передбачає самостійність вибору в тому числі і системи освіти в рамках заданих державою стандартів.

Немає необхідності доводити, що найвищий потенціал у формуванні концептуально-змістових та технологічних засад функціонування та розвитку освітньої системи навчального закладу, враховуючи реальні надбання, актуальний рівень та потенціал розвитку, є наукова діяльність, яка здатна не лише провести системний та глибокий аналіз освітньої діяльності, а і визначити та експериментально перевірити найбільш дієві напрямки, а також форми та методи реформування конкретного ВНЗ.

Окрім того, складно переоцінити потенціал наукової діяльності у професійному розвитку викладача, професійній підготовці майбутнього спеціаліста. Тому, закономірно, що системо твірною умовою формування вишу як автономного освітнього закладу є забезпечення реальної інтеграції її освітньої та наукової діяльності. Позиція зафіксована у законі «Про вищу освіту» не є принципово новою.

Перший параграф розділу I проекту «Статуту державних українських університетів», розроблений у Київському українському народному університеті, на основі якого заснувався Кам'янець-Подільський Державний Український Університет, зазначає: «Університети на Україні мають завдання сприяти розвиткові науки й давати громадянам вищу наукову освіту» [4, с.340].

Отож, формування цілісного освітнього простору передбачає наявність цілісного наукового простору. Це не є самоціллю, оскільки групи наук, які обслуговують освітню галузь, передусім повинні забезпечити ефективність її функціонування та перспективи ефективного розвитку.

Окрім того, творчі професії, до яких відносяться педагогічні, потребують достатній рівень сформованості дослідницьких компетенцій, оскільки реалізація професійних функцій педагога на репродуктивному рівні є неефективною. А це означає, що практичні педагоги повинні виступати реально суб'єктами наукових пошуків у сфері освітньої діяльності.

В кожному освітньому закладі може бути сформований науковий центр, який буде реально виступати ініціатором колективних наукових досліджень щодо переходу навчального закладу на інноваційні освітні технології, зокрема, формування концепції, програми, змісту та форм модернізації освіти, відповідно до заявлених у законі «Про вищу освіту», логіки перехідного періоду, забезпечення інформаційно-методичного супроводу реформаторських процесів та конкретних практичних дій. Наукової співпраці з іншими навчальними закладами, в тому числі і вищими професійними, що акумулюють високий науковий потенціал, і де наукова діяльність є однією із значущих професійних функцій. А також звертатися з подібними ініціативами до академічних інститутів. При тому академічні інститути можуть проектувати зустрічний рух, пропонуючи освітнім закладам включатися в широкомасштабні наукові пошуки відповідно до предмету наукового інтересу. Інститут в таких умовах виступає суб'єктом формування концепції дослідження, узгодження зусиль усіх дослідників, а також систематизації, масового поширення результатів досліджень.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк О.М. Від ідеї до спроби заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету в добу Української Центральної Ради

- (січень-квітень 1918р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/eine_2009_30_7.pdf
2. Іван Огієнко – фундатор і ректор Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету (1918-1920 рр.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpn.u.edu.ua/pro-universitytet/ohijenko/>
  3. Цит за кн.: Марушкевич А.А. Невтомний працівник українського ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект/ А.А. Марушкевич. – К., 1966. – 127 с.
  4. Пашенко Олімпіяда. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Наша культура: науково-літературний місячник. – Варшава, 1936. – Кн. 5 (14). – С. 332-346.
  5. Проект Статуту Державних Українських Університетів. Від Кам'янецької Університетської Комісії. – Б.м., б.р. – 28 с.

This article investigates the core values and directions of studying the experience of founding an educational institution from the perspective of solving modern problems of its development on the principles of autonomy.

Key words: reforms, the educational paradigm, autonomy of educational institution, integral educational environment, self-creation, self-development.

Отримано: 20.02.2015 р.

УДК 811.161.2:001(477)(092)

Я. М. Чопик

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОВОТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

У статті висвітлюються питання, пов'язані із науковою і власне літературною діяльністю Івана Огієнка як оригінальної мовної особистості з формованим ідіолектом на етнонаціональній основі. З'ясовано інтра- та екстрамовні чинники, що детермінували особливості стильової і мовно-виражальної поліфонії наративу автора, а також наголошено на значенні його спадщини для розвитку національної мови українського народу.

Ключові слова: мова, культура, етнос, дискурс, держава, перекладач, консолідація національне відродження, феномен.

Іван Огієнко своєю невтомною діяльністю вченого, державника, релігійного діяча зробив безцінний внесок у різні царини українського культурно-політичного і наукового життя. Цьому сприяла його природна обдарованість, жага опанування скарбами вітчизняної й зарубіжної культури, цілеспрямоване самовиховання та свідомий вибір боротися за щасливу долю рідного народу. Мегаціллю його подвижництва завжди була невтомна праця на благо державно-політичного, отже, національного, духовно-культурного відродження України.

Наукові праці вченого-патріота надзвичайно актуальні: вони прогностичні за своїм характером, відкритістю, відзначаючись об'єктивністю, фундаментальністю й історизмом.

Людина енциклопедичних знань, «свій природжений хист ученого, педагога, державного, громадського, церковного і культурного діяча він однаковою мірою успішно застосовував і як мовознавець та літературознавець, і як редактор та видавець, і як перекладач та поет, і як ректор та видавець, і як православний митрополит та історик української церкви» [5, с.240].